

Overcome is een werkblad voor gemeentes en parochies met het oog op het door de Wereldraad van Kerken uitgeroepen Oecumenisch Decennium 2001-2010 'To Overcome Violence' en verschijnt twee keer per jaar bij het blad VONK.

Overcome is een initiatief van de werkgroep *Kerken van Kerk en Vrede*

eindredactie: sjon donkers

Voor extra exemplaren, opmerkingen of aanvullende informatie:
secretariaat Kerk & Vrede
Postbus 1528
3500 BM Utrecht
tel. 030-2316666
fax. 030-2714759
e-mail: werkblad@kerkenvrede.nl

Opvoeden - tot vrede – begint bij jezelf

Opvoeden tot vrede ...wat komt daarvoor kijken? Kan het eigenlijk wel? En hoe dan? Graag zouden we dat willen weten. Om zodoende – op z'n minst een beetje - mee te kunnen werken aan een wereld met meer vrijheid en vrede. En daarmee minder angst en geweld ...Over het algemeen echter zitten we met onze handen in het haar bij dit soort vragen. Want zo eenvoudig is vredeseducatie niet. Integendeel. Wellicht roept het zelfs meer vragen op dan het antwoorden geeft. Want je begeeft je op een weerbarstig terrein. Je zal op z'n minst moeten weten hoe je zelf staat ten opzichte van geweld. Schuif je de verhalen over geweld liever terzijde? Ga je ze uit de weg? Heb je de neiging om het onder bepaalde omstandigheden toch goed te praten? Uitgaande van het idee dat niets zo bepalend voor opvoeding is als het eigen gedrag van de opvoeder, zullen we dus eerst vat moeten krijgen op ons eigen gedrag.

Gelukkig gaan de auteurs van dit nummer van *Overcome* niet voorbij aan de moeilijkheden die opgeroepen worden. Want de intentie is om met elkaar in gesprek te komen. Alleen al omdat er o.i. te weinig over vrede en geweld gesproken wordt in en rond de kerken. Maar vooral omdat vredeseducatie broodnodig is in de huidige cultuur.

Jan Anne Bos geeft wat dat betreft het voorbeeld: hij gaat de moeilijkheden en lastige vragen die een Bijbelverhaal kunnen oproepen - en waar we dus graag overheen lezen - niet uit de weg. Dat zou kunnen betekenen dat we met vragen blijven zitten. Maar is dat ook niet de bedoeling van de Schrift? Kees Tinga gaat in zijn bijdrage in tegen het hedendaags cynisme en afzijdigheid en zet daar compassie en levensbeschouwing tegenover. Lennart Vriens geeft tenslotte aan dat vredeseducatie niet los kan staan van omstandigheden thuis, op school, in de wijk, het land en de wereld. Drie bijdragen die een heel nummer vullen. De redactie had daarmee geen speciale plek voor jongeren meer. Het volgende nummer van *Overcome* zal daarom gewijd zijn aan de praktische kant van vredeseducatie en daarbij zeker (creatieve) tips geven voor onderwijs en opvoeding.

Een lastig verhaal ...

Jan Anne Bos

• lees eerst met elkaar 2 Samuël 21:1-14

Als je op de TV hoort praten over God of Allah, hoor je soms mensen voor wie alles zo klaar als een klontje is. Vooral als er sprake is van een 'heilig boek'. Zo'n boek speelt in de religieuze opvoeding doorgaans dan ook een belangrijke rol. Want daar zou alles in staan over wat goed is en verkeerd. Je zou er dus ook voor 'vredeseducatie' terecht kunnen ... Echter, bij een goede lezing blijkt het allemaal niet zo simpel te liggen. De Bijbel is een uitermate lastig boek wat dat betreft. Steeds weer blijkt dat je als het ware 'getackeld' wordt door het beeld van God dat de bijbelschrijvers ons schetsen. We

hadden zelf een beeld van God gemaakt, maar klopt dat nu wel als we goed lezen? Om al die beelden kunnen we niet heen. En dat moet we ook maar niet willen. Want het kan een leerzaam proces zijn er volwassen mee om te (leren) gaan.

We pakken zo'n 'struikeltekst' op uit het boek 2 Samuël 21:1-14. Het is een spannend verhaal, vooral omdat er niet duidelijk bij staat wat goed en wat fout is. Mensen spelen er vreemde rollen. Ze maken God medeplichtig. Je krijgt zelfs de neiging gillend weg te lopen uit het verhaal ... Na lezing zal er best iemand zijn die zegt: "Dit is dus niet mijn God! Dat er rare mensen rondlopen is nog tot daar aan toe; maar dat God het allemaal wel best vindt, wil er bij mij niet in!"

Nader bekeken.

Het Bijbelverhaal begint met een ramp, een

hongersnood. Pas na drie jaar lijkt David een relatie te leggen met de genocide van Saul op de Gibeonieten - waar hij trouwens van geweten moet hebben. Ook in dit verhaal duikt dan de vraag op die bij huidige rampen nog steeds gesteld wordt: "Wat kon wie doen om het te voorkomen?! Wie heeft zitten slapen?"

Het verhaal vervolgt met de wel zeer trieste manier waarop David zijn geloof 'dat er wat aan gedaan moet worden' tot uitdrukking brengt. We horen namelijk wel dat David de Here God vraagt over het probleem van de hongersnood; maar niet over de oplossing daarvan. Hij raakt niet echt betrokken. Hij onderhandelt als een politicus. En het resultaat is er dan ook naar!! Hij komt niet verder dan een opportunistische vorm van: "voor wat hoort wat". En zo worden er zeven mensen op een gruwelijke manier vermoord.

De overlevende Gibeonieten (Zie Jozua 9), maar ook de Israëlieten hebben blijkbaar het rare idee dat de God van Israël daar wel in mee zou kunnen gaan. Want er staat niemand op die protesteert en zegt dat zo iets te gek voor woorden is. Dat is zorgwekkend. Je zou namelijk kunnen zeggen dat iets dergelijks een kwestie van "vredesopvoeding" zou kunnen zijn? Lezen we het gedeelte trouwens nog eens door, dan zien we dat God na het begin van het verhaal ineens buiten beschouwing gelaten wordt door iedereen ... Misschien zegt dat wel genoeg! Is het daarom dat er iets ontbreekt als vredesopvoeding ...?

Ontferming

Wat kunnen we dan met dit lastige verhaal? Zeven mannen - misschien nog kinderen - vermoord. Rispa die gek wordt van verdriet. Je loopt aan tegen de vraag wie dit onrecht verzoent. Komt hier dan niet opnieuw bloedschuld van? Daar kom je niet makkelijk uit.

Maar aan het eind van dit verhaal laat de schrijver God toch weer ter sprake komen. En niet zomaar! Er staat een raadselachtig zinnetje: " ... en hierna ontfermde God Zich over het land". Blijkbaar is er bij God geen deur in het slot gegoooid. Het is niet het traditionele slot van een sprookje. Dat de schuld aan Rispa niet wordt gewroken op z'n Davids, wil niet zeggen, dat God dat dus wel OK vindt. Het is bar genoeg dat er harde verhalen worden verteld. Maar dat wil blijkbaar niet zeggen dat die verhalen eeuwige patronen vastleggen die duidelijk zouden moeten maken dat het bij God altijd zo gaat. Dat God dat nu eenmaal wil ... Als je zo 'eenvoudig' leest, kom je er niet uit.

Voor onze vredesopvoeding moeten we

elkaar aangeven dat Gods ontferming een geschiedenis doormaakt die nog verder gaat. Die blijkbaar nog allerlei hoogten en diepten van mensen door moet. Het leven gaat verder, maar niet alsof er niks gebeurd is. Wel degelijk.

Jan Anne Bos is emerituspredikant en waarnemend voorzitter van Kerk en Vrede

Hoe kijkt u aan tegen onderstaande - in het artikel genoemde - stellingen?

- "In opvoeding moet de vraag naar verantwoordelijk-zijn en verantwoording afleggen volop meekomen. Je zou in dit verband kunnen zeggen dat godsdienstige opvoeding in feite de zogenaamde 'gedoogcultuur' van tegenwoordig blokkeert."
- "Ontferming van God is taakstellend. Uitdagend. Lokkend."

Bespreek met elkaar onderstaande vragen.

- "Soms lijkt het alsof het makkelijker is om God maar buiten beschouwing te houden in netelige kwesties." Hoe kijkt u hier tegen aan? Kunt u (eigen) voorbeelden noemen?
- Op welke manier kan vredesopvoeding naar uw mening helpen bij het doorbreken van de cirkel 'voor wat hoort wat'? Kunt u concrete voorbeelden noemen?

tip: het recent verschenen werkboek *"In eigen boezem – een zoektocht naar de bronnen van geweld in de christelijke traditie"* (redactie Cees den Heijer en Sjon Donkers) is de weergave van een intensieve bezinning door de theologische werkgroep van Kerk en Vrede op de actuele problematiek van het geweld in de maatschappij. Verschillende hoofdstukken hieruit kunnen als 'verdieping' helpen bij het bespreken van bijbelteksten als hierboven. Het is voor € 14,50 te bestellen bij Kerk en Vrede.

Compassie als kompas

Kees Tinga

"Er is geen weg naar vrede: vrede is de weg." Deze boeddhistische wijsheid is al talloze malen geciteerd als oppepper en moedhouder, in actiegroepen of aan het slot van een vredesweekpreek. Omdat vrede een zaak is van lange adem, van vallen en opstaan, van niet van opgeven willen weten. Maar moed houden valt niet mee als allerlei

verschijnselen in de cultuur van vandaag eerder aanleiding geven tot nostalgie en somberheid dan tot perspectief en inspiratie. Zaterdagbijlagen vol pessimisme trekken regelmatig aan onze ogen voorbij. Geleerden van naam en faam schrijven dikke boeken over de onafwendbare teloor-gang van onze beschaving; oppositionele politici op hun beurt zien wel brood in een manifest dat die beschaving wil redden.

In de mensen een onbehagen?

Laten we maar eerlijk zijn: gevoelens van machteloosheid, moedeloosheid en cynisme steken vandaag eerder de kop op dan pak-weg vijftig jaar geleden. Als er maar vaak genoeg geschreven en geroepen wordt dat 'je tegenwoordig bijna niemand meer kunt vertrouwen', dat 'de wereld vol is met leugenaars en bedriegers', dat 'het helemaal fout gaat met onze normen en waarden', gaan we vanzelf meepraten, en zien we ook voortdurend dingen die dat ondergangsgevoel bevestigen.

'Iedereen is alleen maar uit op eigen gewin, op eigen veiligheid, op eigen volk en eigen huis.' Met een mooi woord: *mean world perspective*. Het staat voor die cynische benadering die zo kenmerkend was voor de beweging om Pim Fortuyn, maar in feite een veel breder draagvlak heeft.

Levensbeschouwing

Moeilijke tijden dus voor vredesopvoeding en verzet tegen geweld. Onderzoekers van het cynisme in de huidige cultuur suggereren soms ook een tegengif: *levensbeschouwing*. Een levensbeschouwing verschaft *waarden*; die waarden leveren de brandstof waarmee we ons leven inhoud proberen te geven. Met een - al dan niet godsdienstige - levensovertuiging beschikt iemand over vertrouwen, weet ontwikkelingen in de samenleving een plaats te geven en koestert geloof in de toekomst. Oftewel: een '*better world perspective*'

- Wat komt naar uw gevoel nu eerst: de levensbeschouwing of de ervaringen die een levensbeschouwing bevestigen en voeden?
- Helpt geloof tegen cynisme?
- Helpen hoopvolle ervaringen aan geloof?

Initiatieven tegen afzijdigheid

In *Niet bang voor geweld; initiatieven tegen afzijdigheid**, bedoeld als werkboek in het

Decennium tegen geweld, vormen concrete ervaringen met geweld de leidraad. Ervaringen van stadgenoten van een op een station doodgeslagen student. Van een man die op straat werd aangevallen. Van slachtoffers van huiselijk geweld en van politiek geweld. Van onderwijzers en leraren op een school, en bestuursleden van sportverenigingen, waar geweld een dreiging vormt. Ze stonden voor een keus: machteloos toezien, cynisch afzien of je bewust worden van je *verontwaardiging*, en daar deze keer niet omheen lopen. Oftewel: *afzijdigheid* (dat moeten die anderen maar zien op te lossen...) of je laten *raken*: voortgaan op het kompas van de *compassie*.

De verhalen in *Niet bang voor geweld* laten zien hoe cynisme soms doorbroken wordt, als 'iemand een vraag stelt', de stilte doorbreekt, anderen erbij betreft, enz. enz.

Het begin, het verloop en de afloop van zulke verhalen bieden als het ware een route, een stappenplan, aan lezers en hoorders die worstelen met die o zo herkenbare gevoelens van machteloosheid en afzijdigheid. Geen wondermiddel, geen garantie, maar een weg om te gaan.

Kees Tinga is lid van de projectgroep 'Geweld niet gewild' van de Raad van Kerken en auteur Niet bang voor geweld.

* *Niet bang voor geweld* is uitgegeven door Narratio Gorinchem; ook verkrijgbaar bij *Kerkinactie Utrecht*; prijs € 14,50; ISBN 90 5263 987 6. In de loop van het voorjaar verschijnt bij *Kerkinactie* nog een gespreks-handleiding bij het boek.

**Vredeseducatie:
vorming tot mon-
diaal democratisch
burgerschap**

Lennart Vriens

Cultuuropdracht

Kort voor het jaar 2000 lanceerden de Verenigde Naties en UNESCO een campagne ter bevordering van een cultuur van vrede en geweldloosheid voor de kinderen van de wereld. Belangrijk uitgangspunt daarbij was dat het doel van de VN - het bereiken van vrede op de wereld - niet alleen een zaak van internationale politiek is, maar vooral een cultuuropdracht. Politieke bevordering van vrede heeft weinig invloed zolang de

dragende cultuur geweld nog accepteert als een vanzelfsprekend middel ter beslechting van conflicten.

Dat blijkt ook uit de realiteit. Na de Tweede Wereldoorlog leek het fenomeen oorlog langzamerhand ingekaderd te worden in een systeem van internationaal recht en daaraan getoetste afspraken. De NAVO-interventie in Kosovo doorbrak deze ontwikkeling en maakte oorlog voor vele politici weer tot een legitiem middel om politieke doelen te bereiken. Deze boodschap werd maar al te goed begrepen door de terroristen die op 11 september 2002 de Twin Towers en een deel van het Pentagon opbliezen en daarmee de symbolen van Amerika's economische en militaire macht aanvielen. Sinds die tijd lijkt de wereld in brand te staan. Er zijn oorlogen gevoerd tegen Afghanistan en Irak. In diverse landen woeden burgeroorlogen, veelal uitgevochten door legers van kindsoldaten. In andere staan mensen uit verschillende culturen elkaar naar het leven.

Wereldwijd groeien jongeren zo op met een wereldbeeld waarin geweld niet alleen veelvuldig voorkomt, maar ook wordt beschouwd als een normaal en adequaat middel om conflicten aan te pakken. Het is zelfs zo gewoon geworden, dat het in de omgangstaal vaak niet meer wordt opgemerkt en als 'onschuldig' amusement de moderne media beheerst. Met vergande gevolgen. Jongeren blijken niet alleen passief te genieten van geweld, maar bij tijd en wijle zelfs de voorbeelden na te volgen, zoals een incident als op het Terra College in Den Haag aantoont.

- Hoe kijkt u aan tegen het door de auteur gesignaleerde gegeven in deze laatste alinea?

Educatie

Simpele en snelle oplossingen voor het geweld als cultuurprobleem bestaan niet. Educatie - een verzamelterm voor opvoeding, onderwijs en vorming - kan mensen echter wel van een aantal zaken voorzien die hen kunnen helpen bij de opbouw van een cultuur met minder geweld. Bijvoorbeeld door kennis van conflicten, inzicht in oorzaken van geweld, kritisch beoordelingsvermogen met betrekking tot onrecht, vaardigheden om conflicten zonder geweld op te lossen, reflectie over de wereld die we zouden willen nu en in de toekomst. Dat noemen we ook wel vredeseducatie, wat in wezen neerkomt op educatie/vorming tot mondiaal (globaal) verantwoordelijk democratisch burger.

Zo'n educatie tot verantwoord mondiaal bur-

gerschap is gebaseerd op de volgende principes:

- Educatie tot burger is noodzakelijk voor een samenleving die jonge mensen wil opnemen en kennis wil laten maken met haar waarden, normen en idealen.
- Educatie tot democratisch burger spreekt jonge mensen aan op verschillende niveaus: individueel, als groep, als educatieve gemeenschap (o.a. school), als lid van de lokale samenleving en als lid van de maatschappij. Een educatieve strategie is succesvoller naarmate de verschillende lagen dezelfde educatieve boodschap uitdragen.
- Educatie tot minder geweld is alleen succesvol als het geïntegreerd is in een educatief systeem als geheel en van voldoende omvang om binnen het waardesysteem van de jonge mens een plaats te krijgen.
- Educatie kan de invloed van een cultuur vol geweld niet ongedaan maken, maar kan jonge mensen wel bekwamen om beter met de problemen van geweld om te gaan.
- Educatie tot geweldloos omgaan met conflicten heeft alleen een kans als er voldoende politieke wil is om deze attitude te bevorderen en scholen en andere pedagogische instellingen in staat te stellen jonge mensen daartoe de nodige vaardigheden aan te leren.

Lennart Vriens is bijzonder hoogleraar vredespedagogiek aan de Universiteit van Utrecht

- Bespreek de genoemde vijf principes en probeer vervolgens een vertaalslag te maken naar uw eigen situatie aan de hand van een praktisch voorbeeld.

- tip: het boek "*Vrede maken – de toekomst van het pacifisme*" (redactie Harry Zeldenrust) bevat onder meer een hoofdstuk van Lennart Vriens over vredeseducatie. Het is voor € 8,00 te verkrijgen bij Kerk en Vrede.